

INNOVATSIYA 2022: DOLZARB MUAMMOLAR VA ZAMONAVIY YECHIMLAR

RESPUBLIKA MIQYOSIDAGI ILMIY-AMALIY ANJUMAN

O'ZBEKISTON DAVLAT JAHON
TILLARI UNIVERSITETI

UZBEKISTAN STATE WORLD
LANGUAGES UNIVERSITY

5 - OKTABR
TOSHKENT-2022

IT PARK

START LOCAL GO GLOBAL

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI
O‘ZBEKISTON DAVLAT JAHON TILLARI UNIVERSITETI
ILMIY INNOVATSION ISHLANMALARNI TIJORATLASHTIRISH
BO‘LIMI

«INNOVATSIYA 2022: DOLZARB MUAMMOLAR VA
ZAMONAVIY YECHIMLAR» RESPUBLIKA ILMIY-
AMALIY ANJUMAN MATERIALLARI
TO‘PLAMI

Toshkent, 5-oktabr 2022-yil

Mas’ul muharrir: Filologiya fanlari doktori, professor G.Bakiyeva
Nashriyot va tahririyat bo‘lim boshlig‘i I.Kaxarova

Tahrir hay’ati: Nashriyot va tahririyat bo‘lim muharriri S.Azizov

BRM 4-maqсад. Umumqamrovli
va adolatli sifatli ta’limni
ta’minlash hamda barchaga butun
umri davomida ta’lim olish
imkoniyatini rag’batlantirish

*Ushbu to‘plamda e’lon qilingan ilmiy maqolalarning saviyasi, sifati va ilmiy dalillarning
haqqoniyligi hamda mazmuni uchun mualliflar mas’uldirlar.*

Toshkent – 2022

43.	Moydinova E.K. Zamonaviy ta'lim tizimida veb-resurslardan foydalanish istiqbollari	181 bet
44.	Juraev Sh.B., Shaymardanov A.H Computational linguistics: development of automatic text editing softwares.	185 bet
45.	Omonov B.X. Ingliz va o'zbek tillarida geologiyaga oid terminlar o'zlashishi kognitiv jarayon sifatida	187 bet
46.	Nishonbekova S.U. The importance of writing and listening skills in language teaching	191 bet
47.	Фозилова М.А. Инновационная педагогическая технология и роль преподавателя в повышении качества подготовки студентов в высшей школе в современных условиях.	195 bet
48.	Shamsutdinova L.R. A principle of autonomous learning in the development of pragmatic competence	200 bet
49.	Azizov S. U. “Blended” til ta'limi muhiti va pedagogik oliy ta'lim integratsiyasidagi istiqbolli imkoniyatlar	203 bet
50.	Saidova N.A. Fentezi va ertak nisbati	207 bet
51.	Abdullayeva N.S. Huquqiy xizmat ko'rsatishda adliya organlari va muassasalari faoliyati samaradorligini oshirish	210 bet
52.	Амонова З.Б. Общественно-политические неологизмы в немецком языке: пути появления и интеграция	214 bet
53.	Sunnatova G.E. Fransuz tilidagi toponimlarining so'z yasash modellari	217 bet
54.	Madiyorova M.A. Semantic and functional features of lexical units in English discourse	221 bet
55.	Boboqulov A.R. Buyumlar internetining tarixi va kelajagi	224 bet
56.	Abdusalomova Z. M. Importance of teaching vocabulary to EFL learners	228 bet
57.	Abdullayeva F.S. Norma ijodkorligi faoliyatini takomillashtirishdagi davlat siyosati	232 bet
58.	Отаханова М.Д. Роль тюркизмов в переводной литературе	235 bet
59.	Qodirova M. E. Views on the concept of the terms “Pilgrimage tourism” in linguistics	240 bet
60.	Odilova L.X. Irony and sarcasm in the English and Uzbek languages	244 bet
61.	Anarbekova G.N., Abduvahobova.M., Turg'unova R. The mass media issues, political pattern and the “politeness” function of euphemisms in political media discourse	246 bet
62.	Shavkatov A.D. Multilingual writers' composition peer editing	250 bet
63.	Bayniyazova M.X. Features, elements of the Uzbek national dresses and their translations	253 bet

creating an algorithm, processing them statistically in such fields as providing, creating an English-Uzbek machine translation program scientific-research works have been carried out. Uzbek text processor automatic system “Uzlington”, Latin text into Cyrillic and Krill “Spellchecker”, which converts from the alphabet to the Latin alphabet, with the help of computer programs for proofreading and correcting spelling mistakes was one of the first to start creating.

There is a shortage of the specialists and the research papers in this field even though some research and educational establishments have succeeded in computational linguistics, namely automatic text editors. Doctoral papers have been made in the other spheres of the computational linguistics in Tashkent State Uzbek Language and Literature University. But there are still a lot to do to catch up with the world standards in the field.

REFERENCES

1. Pulatov A. Computational linguistics (pp. 92-94), 2011.
2. Boyarskiy K. General issues of computational linguistics (pp. 56-58). Saint-Petersburg, 2013.
3. Kholmanova Z. Computational linguistics (pp. 131-132), 2020.
4. Rahimov A. Computational linguistics and language science, 2016.

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA GEOLOGIYAGA OID TERMINLAR O‘ZLASHISHI KOGNITIV JARAYON SIFATIDA

Omonov Baxtiyorjon Xabitovich

Tayanch doktorant

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti

baxtiyor008@gmail.com

Yangi hodisalarni lingvistik belgilash usullarini aniqlash voqelikni til orqali o‘zlashtirishning kognitiv mexanizmlarini ochishga, real hayot hodisalari va ularni so‘zlashuvning turli usullari o‘rtasidagi murakkab o‘zaro ta’sirni tushunishga yordam beradi. O‘zlashish natijasida yangi so‘zlar va iboralarning paydo bo‘lishi, eski

soʻzlarda yangi maʼnolarning rivojlanishi tilning bilim bazasida maxsus soʻz bilan belgilanmagan yoki aniqroq va farqlangan belgiga muhtoj boʻlgan boʻshliqlar mavjudligidan dalolat beradi.

Oʻzlashgan soʻzlar – boshqa tillardan maʼlum bir tilga kirgan soʻzlardir. Soʻz oʻzlashtirish – tilda maʼlum bir chet tili elementining paydo boʻlishi va muomalada mustahkamlanishiga olib keladigan jarayondir. Bu til faoliyati va tarixiy oʻzgarishining ajralmas tarkibiy qismi boʻlib, shuningdek, til leksik zaxirasini boyitishning eng muhim manbalaridan biri hamdir; bundan tashqari, uning soʻz boyligining bir qismi boʻlgan toʻliq til unsuri hamdir, bu esa, oʻz navbatida, yangi oʻzaklar, haqiqiy terminlar va termin shakllantiruvchi elementlarning eng katta manbalaridan biri boʻlib xizmat qiladi” [5].

Ingliz tilidan olingan bir qator geologiyaga oid terminlarning qiyosiy tahlili, oʻzlashish jarayonida konseptual tuzilmalarni donor tilidan qabul qiluvchi tilga aylantirish qisman yoki toʻliq oʻxshashlik prinsipi asosida, konseptual hajmning torayishi yoki saqlanishi bilan birga amalga oshiriladi degan xulosaga kelishimizga imkon berdi. Konseptual kelib chiqishning kognitiv mexanizmlari asosida oʻzlashgan konseptsianing konseptual doirasini kengaytirish mumkin, ammo bu jarayonni qabul qiluvchi tilda xorijiy terminning moslashuvi sifatida koʻrib chiqish kerak.

V.P. Danilenkoning taʼkidlashicha, yunon-lotin elementlari boʻlgan terminlar koʻp sabablarga koʻra maqsadga muvofiqdir: ular maʼlum bir maʼnoni ifodalashda bir maʼnoga ega emaslar, notoʻgʻri assotsiatsiyalarni keltirib chiqarmaydilar, chunki ular tarkibiy termin elementlarining standart maʼnolaridan foydalangan holda tushunchalarni “deshifrlaydilar”, ularning soʻzlarini keng qoʻllaydilar – shakllantirish imkoniyatlari, termin elementlari, prefikslar, qoʻshimchalar yoki suffiksoidlar sifatida harakat qiladi[1].

Yuqorida taʼkidlab oʻtilganidek, oʻzlashish jarayonida avtohton ((Yunoncha autoshton — mahalliy, shu joyga xos) (geologiya) — tektonik qoplamalar hosil boʻlishida deyarli siljmay oʻz joyida qolgan burmali tuzilmalar (alloxtoning aksi)) va “begona” konseptual tizimlarning kognitiv oʻzaro taʼsiri mavjud boʻlib, natijada chet

tili vositalari bilan og‘zaki ravishda olingan tushuncha yoki konseptual tuzilish paydo bo‘ladi. Kasbiy muhitda tillararo o‘zlashishning orqasida professional tushuncha mavjud bo‘lib, u donor tilida ham, qabul qiluvchi tilida ham maqsadli kasbiy faoliyat davomida paydo bo‘ladi va rivojlanadi. O‘zlashish-bu qabul qiluvchi tilning ona tilida so‘zlashuvchilarning metalingvistik aksini rag‘batlantiradigan “tirik” jarayon ekanligi shubhasizdir[4]. Demak, qabul qiluvchi tilning faol tabiati donor tilida mavjud ma’nolarning ekvivalentligini ta’minlay olmaydi, deb taxmin qilish mumkin. Bundan tashqari, transformatsiyadan keyin “begona” tushunchasi qabul qiluvchi tilning konseptual makonida moslashish jarayoniga hissa qo‘shadigan semantik transformatsiyadan o‘tishi mumkin.

O‘zlashgan “*laccolith*” terminining konseptual mazmunini manba tilida (yunon tilida) va qabul qiluvchi tilda (ingliz tilida) qiyosiy tahlil qilish misolidan foydalanib, biz qarz olish jarayoni natijasida semantik hajmda qanday o‘zgarishlar yuz berishini va chet tilidagi verbalizerga qanday semantik transformatsiyalar ta’sir qilishini ko‘rsatamiz.

“*Laccolith*” leksemasi yunon tilidan to‘g‘ridan-to‘g‘ri olingan bo‘lib, ingliz tilida geologiya terminologiyasida qo‘llaniladi. “*Laccolith*” geologiya termini ingliz tilida 19-asr oxirlarida paydo bo‘lgan. (1880) va “*lakkos* – shakllanmagan vulqon, ichida magma o‘zakli tepalik” degan ma’noni anglatadi [3]. Belousov V.I. “Толковый геологический англо-русский словарь” lug‘atida ushbu so‘zning quyidagi ta’rifi berilgan: “lakkolit. o‘rnatilgan yoki taklif qilingan yassilangan poydevorga va maksimal qalinlik nuqtasidan past bo‘lgan qabul qilinishi mumkin bo‘lgan dambaga o‘xshash o‘tkazgichga ega bo‘lgan konkordantli kirish. Odatda lentikulyar shaklga ega va konturi bo‘yicha u aylanaga yaqinlashadi. Lakkolitning diametri 8 km dan oshmaydi, qalinligi esa bir necha metrdan bir necha yuz metrgacha o‘zgaradi” [3].

Merriam-Webster lug‘atida esa quyidagi ta’rifi berilgan: “cho‘kindi yotqiziqlar orasiga kirib boradigan va ustki qatlamlarning domikal bo‘rtib chiqishini keltirib chiqaradigan magmatik tosh massasi” [2].

Shunday qilib, “*laccolith*” geologiya terminini o‘zlashtirish *LACCOLITH* kontseptsiyasining konseptual tuzilmasi elementlarini xorijiy so‘z bilan bir vaqtda verbalizatsiya qilish bilan o‘zlashuvchi tilga aylantirish orqali amalga oshiriladi. Retsipient tilida donor tilida mavjud bo‘lgan barcha konseptual xususiyatlar ifodalanmaydi, bu esa retsipient tilida konseptual doiraning torayganligini ko‘rsatadi. Ingliz tilining konseptual makonida assimilyatsiya jarayonida o‘zlashtirilgan tushunchaning semantik tarkibidagi individual konseptual xususiyatlarning profillanishi mavjud. Retsipient tilidagi konseptual metonimiya mexanizmi natijasida olingan terminning terminologik ma‘nosi “harakat → sabab” kognitiv modellari asosida kengaytiriladi: *Rüskwärtsdrehung* (teskari aylanish) → *Sschlag* (zarba); “harakat → harakat mavzusi”: *Rüskwärtsdrehung* (teskari aylanish).

Shunday qilib, geologiyaga oid ingliz va o‘zbek terminlarining aksariyati o‘zlashgan terminlar bilan ifodalanadi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, ingliz va o‘zbek tillarida hozirgi vaqtda geologiyaga oid terminologik tizimini jadal ravishda to‘ldirish davom etmoqda, bu esa kognitiv jihatdan chegaralarning kengayishi bilan bog‘liq. Ushbu bilim sohasining konseptual tizimi, terminlarni aniqlashtirish va qayta ko‘rib chiqish zarurati terminni boshqa tildan o‘tkazish jarayoni olingan terminologik birlikning morfologiyasi va semantikasini qayta ko‘rib chiqish bilan birga keladi. Shu bilan birga, yangi termin termin yasashda faol ishtirok etib, yuqori so‘z yasash faolligini ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Даниленко В.П. Русская терминология. Опыт лингвистического описания. – М., 1977. – 35 с.
2. Dictionary M. W. Merriam-webster //On-line at <http://www.mw.com/home.htm>. – 2002. – Т. 8. – С. 2.
3. Белоусов В. И. Толковый геологический англо-русский словарь. 2009г. 1-465. – 2009.
4. Голованова Е. И. Введение в когнитивное терминоведение: учеб. пособие. М.: Флинта: Наука, 2011.С. 107.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI
O‘ZBEKISTON DAVLAT JAHON TILLARI UNIVERSITETI
ILMIY INNOVATSION ISHLANMALARNI TIJORATLASHTIRISH
BO‘LIMI

INNOVATSIYA 2022: DOLZARB MUAMMOLAR VA ZAMONAVIY YECHIM
mavzusidagi Respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy anjuman 2022-yil 8-oktabrda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 7-martdagi 101-F sonli Farmoyishi bilan O‘zbekiston Respublikasida respublika miqyosida 2022-yilda o‘tkaziladigan ilmiy tadbirlar rejasiga asosan O‘zDJTU Ilmiy innovatsion ishlanmalarni tijoratlashtirish bo‘limi tomonidan tashkil etildi.

Tahrir hay’ati «FILOLOGIYA MASALALARI» elektron
ilmiy-metodik jurnali muharrirlari umumiy tahriri ostida.

To‘plamdan o‘rin olgan maqolalarning saviyasi, sifati va ilmiy dalillarning haqqoniyligi hamda mazmuni uchun mualliflar mas’uldirlar.